

УДК 291.5: 332.15

ПОСИЛЕННЯ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ТЕХНОГЕННІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Яцук Т.І.

Стаття присвячена аналізу змісту поняття соціального капіталу, посилення ролі соціального капіталу в техногенній цивілізації.

***Ключові слова:** соціальний капітал, форми соціального капіталу, функції соціального капіталу.*

Об'єкт дослідження – поняття соціального капіталу. **Ціль** статті – аналіз функції соціального капіталу та її посилення в техногенній цивілізації.

Позаекономічні чинники в постіндустріальному світі набувають особливого значення як в економічному розвитку окремих компаній, країн, так і всього людства. Тому традиційні фактори економічного зростання — накопичення капіталу, природне збільшення чисельності населення, технічний прогрес і зростання продуктивності праці — необхідно розглядати у взаємозв'язку з дією людського, культурного, соціального капіталу. «Капіталізація соціальної теорії» - так доволі часто дослідники називають внесення і успішне використання в її межах поняття, запозиченого з політекономії, - поняття капіталу. Особлива увага дослідників сьогодні зосереджена на капіталі соціальному.

Соціальний капітал як особливе явище сучасної соціально-економічної дійсності став об'єктом вивчення порівняно недавно – в кінці ХХ-го століття. Інтерес до цього явища був пов'язаний, зокрема, з тим, що пануючий як концептуальна парадигма людської поведінки «економічний детермінізм» виявився не здатним пояснити реалії багатьох явищ не тільки суспільного життя, але і ринку праці і трудових відносин. посилення інтересу до соціального капіталу — це перш за все частина більш широкої тенденції в соціальних науках, що полягає в спробі привнести в капіталізм соціальне, ціннісно- нормативне вимірювання.

Все більше прихильників завойовує точка зору, що позаекономічні різновиди капіталу — найцінніший ресурс не тільки для окремої компанії, але і для суспільства в цілому, вони є важливим показником конкурентоспроможності, економічного зростання і ефективності, наголошується позитивна роль соціального капіталу, визначуваного як комплекс зв'язків і взаємостосунків, що сприяють довірю і співпраці, а також впливають на форми, якість і кількість соціальних взаємодій в суспільстві.

Найбільшу популярність поняття «соціальний капітал» отримало у Джеймса Коулмена, який вперше ввів поняття соціального капіталу як потенціалу взаємної довіри і взаємодопомоги [3, с. 95-120]. Коулмен визначає соціальний капітал як потенціал взаємного довір'я і взаємодопомоги, що цілераціонально формується в міжособистісних відносинах: зобов'язання і очікування, інформаційні канали і соціальні норми. По аналогії з фізичним і людським капіталом, втіленим в знаряддях праці і навчанні, які підвищують індивідуальну продуктивність, соціальний капітал міститься в таких елементах суспільної організації як соціальні мережі, соціальні норми і довір'я, які створюють умови для координації і кооперації ради взаємної вигоди [2, с. 138]. Соціальний капітал дозволяє мобілізувати додаткові ресурси відносин на основі довіри людей один до одного. Соціальний капітал – це здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства в певній соціальній мережі або більш широкій соціальній структурі. Здатність до накопичення соціального капіталу не є індивідуальною характеристикою особи, вона є особливістю тієї мережі відносин, яку вибудовує індивід. Таким чином, соціальний капітал – продукт включеності людини в соціальну структуру.

Соціальний капітал — чинник розвитку національної економіки, порівнянний за своїм значенням з виробничим і людським капіталом. Залежно від запасів соціального капіталу знаходяться ефективність фірм і суспільних організацій, якість державних послуг, фінансових інститутів, стан соціальної сфери і ін.

Поняття соціальний капітал відображає характер відносин між працівниками, способи і культуру їх спілкування, розвиток міжособових комунікацій. Змістом соціального капіталу є міжособистісні зв'язки, відносини довір'я, солідарність, готовність до кооперації і підтримки, уміння працювати в групі, команді. Соціальний капітал дозволяє швидко і ефективно координувати діяльність людей, мобілізувати їх на досягнення організаційних цілей, забезпечує оперативність передачі інформації. Його розвиток різко знижує частоту виявів поведінки, що відхиляється від прийнятих норм, несумлінного відношення до праці, робить зайвим поточний зовнішній контроль за персоналом.

Важливою відмінністю соціального капіталу від капіталу фінансового і фізичного є його наростання у міру його споживання. Соціальний капітал нагромаджується в різних формах безпосередньої взаємодії людей і перш за все в стійких самоврядних спільнотах або групах ком'юніті.

В літературі наголошується позитивна роль соціального капіталу, визначуваного як комплекс зв'язків і взаємостосунків, що сприяють довір'ю і співпраці, а також впливають на форми, якість і кількість соціальних взаємодій в суспільстві.

Соціальний капітал пов'язаний зі встановленням і підтримкою зв'язків поміж агентами господарювання, тому його можна розглядати як деяку сукупність відносин, пов'язаних з очікуваннями щодо виконання іншими агентами своїх зобов'язань без застосування санкцій. Соціальний капітал, таким чином, пов'язаний з довірою, що являє собою одночасну концентрацію очікувань і зобов'язань. Рівень соціального капіталу залежить від того, скільки подібних зобов'язань, підкріплених

довірою, накопичено в суспільстві. Отже, говорячи про соціальний капітал ми вказуємо на поширення взаємності.

На думку Дж. Коулмена, соціальний капітал складається з індивідуальних цінностей, які поступово переростають в ресурси соціальної структури. Таким чином, завдяки поняттю соціального капіталу можна оцінити цілісність суспільства або організації, щоб пристосуватися до змін, зберегти суспільство, гуманістичний спосіб життя і культуру.

Елементами соціального капіталу є соціальні зв'язки і шляхи, по яких вони створюються; довір'я, що забезпечує дію членів суспільства як єдиного цілого з досягненням синергетичного ефекту; інститути, що забезпечують функціонування суспільства.

Ще одна важлива особливість капіталу – здатність до самовідтворення. Соціальний капітал здатен накопичуватись в суспільствах, ґрунтуючись на своєму попередньому рівні. Навіть більше, відтворення інших форм капіталу залежить від рівня соціального капіталу.

Концепція соціального капіталу відрізняється від людського і фізичного капіталу по ряду аспектів, оскільки вона відображає більшою мірою відносини, ніж власність окремого індивідуума, є по перевазі суспільним благом, яке розділяється групою і створюється за допомогою суспільних інвестицій часу і зусиль, але не в такій безпосередній формі, як людський або фізичний капітал.

Соціальний капітал не є атрибутом окремого індивіда, він втілений в мережах соціальних зв'язків, що використовуються для транслювання інформації, економії ресурсів, формування репутацій і т.д. соціальний капітал не може бути відчужений від людей, що ним володіють, основа соціального капіталу - приналежність до деякого соціального кола, або ж членство в групі (формальне або неформальне). Сутність соціального капіталу полягає в його виразі як суспільного блага: актор або актори, що створюють соціальний капітал, звичайно одержують тільки малу його частину. А це приводить до недостатнього інвестування в соціальний капітал [3, с. 138].

Ідея соціального капіталу як суспільного блага розвивається Р. Патнемом. Він наголошує, що соціальний капітал відноситься до характеристик соціальної організації, таких, як довір'я, норми, мережі, які можуть поліпшити ефективність суспільства. Патнем розглядає соціальний капітал і громадянське суспільство як основні передумови для суспільного добробуту, підкреслюючи, що коли довір'я і соціальні мережі добре розвинуто, індивіди, фірми, райони і навіть нації процвітають [5].

Соціальний капітал — найбільш інтегральна частина позаекономічного капіталу. Це накопичуваний ціннісний і інституційний ресурс, який включений в процеси відтворювання і зростання цінностей, суспільних зв'язків, довір'я, розвитку особи і культури шляхом взаємної конвертації своїх різноманітних форм, включаючи і економічні. Конвертація означає можливість перетворення одного типу капіталу в інший. Соціальний капітал не просто «полегшує» виробничу діяльність. Він стає визначальним, і, найголовніше, володіє набагато більшим потенціалом в порівнянні з фізичним і людським капіталом.

В умовах розвитку техногенної цивілізації зростає роль морально-психологічної сторони соціальної взаємодії, етики соціальних відносин, що створює ядро соціального капіталу. Як наслідок цього, на перший план висуватимуться такі реалії життя організації, як довіря, порядність, лояльність і інші, ще менш відчутні феномени. Їх роль стане ключовою у міру зміни: традиційно стійких в часі і просторі взаємозв'язків зв'язками тимчасовими, жорстко фіксованих вертикальних ієрархічних структур переважно горизонтальними мережами, створюваними для виконання конкретних задач і проектів. Робота в «пірамідах» поступиться роботі в мережах. В практичному плані необхідною умовою усвідомленої зміни організації стане опора на соціокультурну специфіку контексту, в якому організація функціонує. Ділова культура у перспективі еволюціонуватиме від традиційно фрагментарного підходу до видів капіталу (окремо до фізичного, окремо до людського) у бік системного аналізу і управління соціальним капіталом з акцентом на його етичне ядро, ціннісне відношення до соціальних зв'язків.

У зв'язку з «примусовим» характером процесу глобалізації і інтернаціоналізації, суспільні зв'язки набувають все більш виразно кросс-культурного (або точніше - транскультурного) характеру. Звідси - зростаюче значення кросс-культурних досліджень.

Можна також говорити про посилення безпосередньої дії нових інформаційних технологій на свідомість людини – в першу чергу, за рахунок значного розширення її когнітивних і комунікативних можливостей. Посилюється дія інформаційних технологій на соціальну організацію: використання нових засобів комунікації принципово знижує витрати передачі інформації, спрощується і стрімко прискорюється процес створення географічно розподілених соціальних груп (мереж), що характеризуються переважанням неієрархічних «горизонтальних» комунікацій, можливістю спілкування «всіх зі всіма» [1, с. 145].

Суттєво збільшується людський капітал, умовою цього зростання є і посилення функцій соціального капіталу, особливо в плані переходу до нової якості освіти – до «безперервного процесу», що продовжується все життя, освіти для дорослих, і до багатократного прискорення процесу розробки і упровадження інновацій в освітній програмі, а значить – і до зростання їх ефективності.

В політичній і соціальній сфері нові форми комунікації створюють передумови розвитку інститутів і організацій громадянського суспільства, які забезпечують нарощування соціального капіталу. Ф. Фукуяма визначає соціальний капітал як підтвержені неформальні норми, які сприяють співпраці між двома або великим числом індивідуумів. На думку Фукуяма, це важливе поняття для ефективного функціонування сучасної економіки і невідмінна умова стабільності ліберальної демократії [5].

Соціальний капітал складає культурний компонент сучасних суспільств, який в різних формах був організований, починаючи з епохи Просвіти, на основі установи формальних інститутів, правил і законів. Постіндустріальна економіка більш істотно визначається рівнем розвитку соціального капіталу, неформальних соціальних інститутів і культури в широкому значенні, ніж формальними

соціальними інститутами, що визначають правові, законодавчі і організаційні умови і обмеження ведення економічної діяльності.

Досвід постіндустріального розвитку сучасних країн показує, що при близьких або навіть одних і тих же законодавчих нормах рівень розвитку постіндустріальних секторів економіки може дуже істотно розрізнятися. Зокрема, розвиток постіндустріальних галузей економіки повинен супроводитися розширенням взаємодії приватного бізнесу з різними соціальними групами суспільства, спрямованим на підтримку їх самодіяльності, самореалізації їх членів, перерозподілу на їх користь певної частини прибутків. Представники цих соціальних груп поступово зможуть здійснювати контроль діяльності органів влади, протидіяти корупції в них. В процесі такого розвитку в суспільстві має поступово формуватися соціальний капітал з високою часткою некорупційних складових, які, у свою чергу, сприятимуть постіндустріальному розвитку країни.

Соціальний капітал проте не завжди є позитивним ресурсом розвитку суспільства, оскільки, використовуючи свої зв'язки і взаємодії в суспільстві, деякі соціальні групи і окремі індивіди можуть добиватися реалізації не суспільно значущих, а корисливих інтересів. Якщо це відбувається з використанням такими групами суспільних і державних ресурсів, то їх діяльність слід визнавати корупційною, незалежно від того, чи порушують ці групи норми законодавства чи ні.

Висновки. Посилення функцій соціального капіталу в умовах техногенної цивілізації має наслідком зростання потреби у фахівцях по розвитку і культивуванню соціальних зв'язків (соціального капіталу) - особистих, інституційних і інших. При цьому треба буде готувати відповідних фахівців цілеспрямовано, з урахуванням найсучасніших знань у відповідній області.

Таким чином, в основу поняття «соціальний капітал» закладена ідея про очікувану віддачу від інвестицій в соціальні відносини. Соціальний капітал дозволяє індивідам, групам і співтовариствам простіше вирішувати колективні проблеми, норми взаємної відповідальності і взаємозв'язку допомагають забезпечити поведінку, відповідну вимогам колективу.

Список літератури

1. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество : природа, противоречия, перспективы / Иноземцев В.Л. – М. : Логос, 2000. – 304 с.
2. Иноземцев В.Л. Постиндустриальное хозяйство и «постиндустриальное» общество (К проблеме социальных тенденций XXI века) / Иноземцев В.Л. // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3.
3. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Коулман Дж. // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3.
4. Coleman J.S. Social capital in the creation of human capital // American Journal of Sociology. – 1988. – п. 94.

5. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society / Francis Fukuyama // The Institute of Public Policy George Mason University. – 1999. – October 1.

Ящук Т.И. Усиление функции социального капитала в техногенной цивилизации // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2011. – Т.24 (63). – № 1-2. – С. 269–274.

Статья посвящена анализу содержания понятия социального капитала, усилению роли социального капитала в техногенной цивилизации.

Ключевые слова: социальный капитал, формы социального капитала, функции социального капитала.

Yashuk T.I. Strengthening of functions of social capital in the technical civilization // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philosophy. Culturology. Political sciences. Sociology. – 2011. – Vol.24 (63). – № 4. – P. 269–274.

An article is devoted to the analysis of maintenance of notion of social capital, strengthening of role of social capital in the technical civilization.

Keywords: social capital, forms of social capital, function of social capital.

Статья поступила в редакцию 10.09.2011.